

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, GERMANY

December 2015, Volume 3, Issue 3, p. 131-143

PRESENCE OF TURKS AND TURKISH TEACHING IN LEBANON

LÜBNAN'DAKİ TÜRK VARLIĞI VE TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Cihan ÖZDEMİR¹ & Fahri TEMİZYÜREK² & Latif İLTAR³

ABSTRACT

Today, it is most likely to come across our people who have varied status like students, teachers, workers, employers and intellectuals in many parts of the world. It can be seen that as a substantial number of our citizens also live in the Middle East countries. In this study, it will be focused on Lebanon that is a country famous by its many features, present problems and is referred to media very often but less known in the world with the issues we will study on this paper. We will try to study, in this article, the presence of Turkish language, culture, society and citizens in Lebanon which have not been studied enough till now by the researchers both living in Turkey or abroad.

Key Words: Presence of Turkish people in Lebanon, Turkish citizens abroad, teaching Turkish to foreigners.

ÖZET

Bugün öğrenci, öğretmen, işçi, işveren, aydın, her statüden insanımıza dünya üzerinde birçok ülke ya da bölgede rastlamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığı zaman, Ortadoğu ülkelerinde de azımsanmayacak sayıda vatandaşımızın yaşadığı görülmektedir. Bu çalışmamızda, birçok özelliği ve yaşanan sıkıntıları ile bütün dünyada bilinen, medyada ismi sıkça geçen, ancak ele aldığımız konu bakımından pek tanınmayan bir ülke hakkında, Lübnan üzerinde durulacaktır. Makalemizde, gerek yurt dışındaki gerekse yurt içindeki aydınlarımız tarafından pek araştırılmamış bir konuya "Lübnan'daki dilimizin, kültürümüzün, soydaşlarımızın ve vatandaşlarımızın varlığına" değinilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lübnan'da Türk varlığı, yurt dışındaki Türk vatandaşları, yabancılara Türkçe öğretimi.

¹ Doç. Dr., Yunus Emre Enstitüsü, Podgorica Türk Kültür Merkezi Müdürü, cihan2001@gmail.com

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: fahri@gazi.edu.tr

³ Yunus Emre Enstitüsü, iltar07@hotmail.com

Giriş

Bugün, milyonlarca Türk vatandaşı yurtdışında yaşamaktadır. Bunların iki yüz binden fazlası, Ortadoğu ülkelerinde hayatlarını sürdürmektedir. Büyük çoğunluğu Arap ülkelerinde yaşayan bu vatandaşlarımızın önemli bir bölümü, buldukları ülkelerdeki Türk okullarında veya dil merkezlerinde anadillerini öğrenebilmekte, bu eğitim mekânları ve ortamları yoksa Türkçe ile karşılaşma fırsatından mahrum kalmaktadırlar. Şurası açıktır ki bunların Türkiye ile bağlarını koruyabilmelerinin yolu, anadilleri Türkçeyi bilmelerine bağlıdır.

Arap ülkelerinde Türk vatandaşlarımızın yanı sıra, yerel Türk topluluklarına mensup pek çok soydaşımıza rastlamak da mümkündür. Bu bölgede yaşayan soydaşlarımızın birçoğunun Türkçe bilmediği, öğrenmek istediği fakat buna imkân bulamadığı görülmektedir.

Son zamanlarda Arap coğrafyasında Türk halkına ve diline karşı büyük bir sevginin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Nitekim Türkçe öğrenmek isteyen insanların Türk kültür merkezlerine müracaatları, bu durumun somut göstergesidir.

Lübnan, Arap coğrafyası içerisinde yer alan nüfusu ve yüzölçümü bakımından oldukça küçük olmasına rağmen, birçok farklı özelliği bünyesinde barındıran, dört bin civarında Türk vatandaşının yaşadığı bir ülkedir. Birçok bakımdan dikkatleri üzerine topladığı halde, ülkede bulunan Türk vatandaşlarının varlığı, Türk kamuoyu tarafından pek fazla bilinmemektedir. Türk vatandaşlarının dışında, bu ülkede 50 bin civarında da Türkiye ile bağları bulunan ya da Türk kökenli olan insan yaşamaktadır. Ayrıca, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde yer alması sebebiyle Arap halkı ile oldukça sıkı bağlarımızın olduğu da dikkate alınması gereken bir gerçekliktir.

Yurt Dışındaki Türk Vatandaşları

Adalı'ya göre, çocuk, gözünü, kendisini çepeçevre kuşatan bir dil içinde açar. Bu onun anadilidir. O dilin ses dizgesini edinir, o dilin anlama, anlatma yoluyla bilinci uyanır (1983: 31). İnsanoğlu, çevresine hep ana dili ile bakmaktadır. Çevreyi ana dili ile anlamlandırmaktadır. Dilin taşıdığı büyük önem ve işlev, Türkçe öğretimine ne kadar önem verilmesi gerektiğini göstermektedir (Büyükkız, 2013: 898-901). Bu bağlamda yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın durumuna baktığımızda, ana dillerini yavaş yavaş kaybetmekte olduklarını, düşünme becerilerini kendi dilleri ile gerçekleştiremediklerini ve giderek Türkiye ile bağlarının zayıfladığını görmekteyiz.

Günümüzde, pek çok ülkede öğrenci, öğretmen, işçi, işveren, aydın vb. çeşitli statülere sahip olarak hayatını sürdüren insanımıza rastlamak mümkündür. Vatandaşlarımızın yurt dışına göç ediş süreçleri incelendiğinde, bu göçlerin daha çok 1940'lı yıllardan sonra gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Şu anda yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın büyük bir bölümü, göç edilen topraklarda dünyaya gelmiş ve oradaki yerel kültürlerin içinde büyüyüp yetişmiştir. Nitekim, Türk milletinin tarih içindeki serüveninde hiçbir zaman kapalı toplum özelliği

göstermediği, yerleştikleri yerlerdeki toplumlarla iç içe yaşadıkları ve o toplumun yaşam şekillerine ayak uydurdıkları görülmektedir. (Sezer, B. 1988:26)

Türk milletinin yaşadığı coğrafyalardaki toplumlara uyum göstermesi, olumlu sonuçlar doğurduğu gibi bazı olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Olumsuz sonuçların başında, ana dili sorunu yer almaktadır. Vatandaşlarımızın tarih ve kültürlerini unutmamaları, kimlik bilincini yitirmemeleri için dillerini muhafaza etmeleri ve Türkçe konuşmaları gerekmektedir. Bu yüzden, Türk devletinin yurtdışındaki vatandaşlarına ve soydaşlarına yönelik politikalarını artırması, bir zorunluluk haline gelmiştir.

Göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işidir.(TDK, 2005) Bugün yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın büyük bölümünün göç sebebinin ekonomik nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu vatandaşlarımızın önemli kısmının göç ettikleri yerlerde doğup büyüyenlerden oluştuğu ve bunların da ciddi bir çoğunluğunun Türkçeyi tamamen unutma problemiyle karşı karşıya kaldığı gözlenmektedir. Bir milletin kendi kültüründen ve yaşayış şekillerinden uzaklaşması ya da kopması, dillerini kaybetmelerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. (Temizyürek, 1988:91-93) Yurt dışında yaşayan Türkler, kendi aralarında Türkçe konuşmayı bıraktıkları ya da Türkçe öğrenmelerine imkan sağlayacak bir ortam bulamadıkları zaman, sadece, yaşadıkları coğrafyada hâkim olan dili kullanmaya başlayacak ve Türkçeyi, dolayısıyla benliklerini unutma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa ülkelerinde oluşan iş gücü açığı, Türkiye'den Avrupa'ya oldukça fazla sayıda Türk'ün göç etmesine neden olmuştur. Avrupa'ya çalışmaya giden vatandaşlarımız, uzun süre, bir gün geri dönme umuduyla yaşamış ve kendi kültürlerine oldukça uzak gördükleri batılı kültür değerlerinden kendilerini soyutlamışlardır. Hatta ilk giden işçilerden birçoğu, yaşadığı ülkenin dilini ya hiç öğrenememiş ya da çok uzun sürelerden sonra öğrenebilmiştir. Bir gün nasıl olsa Türkiye'deki ailesinin yanına geri döneceği umudu, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın içe kapalı bir yaşam sürmesine neden olmuştur. Ne var ki geri dönüş umutları zaman içerisinde kaybolan bu vatandaşlarımızın büyük bir bölümü, çözümünü eşlerini ve çocuklarını da yanlarına getirmekte bulmuştur. Ancak göç edenlerden ikinci kuşak mensubu pek çok vatandaşımız, Türkiye'de doğmuş, belli bir yaşa kadar Türkiye'de yetişmiş hatta Türkiye'de okula giderken Avrupa'ya göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. En büyük problemin bu ikinci kuşak Türklerde görüldüğü açıktır. Belli bir dönem Türkiye'de Türkçe eğitim gördükten sonra, ilerleyen yaşlarda gittikleri ülkenin eğitim sistemine ayak uydurmak, onlar için büyük problem olmuştur. Göçün kimlik gelişiminin gerçekleştiği bir çağda, yani okul çağında yapılmış olması, bu vatandaşlarımızın kimlik gelişimlerinde problem yaşamaları sonucunu doğurmuştur. Gittikleri okullarda o ülkenin dilini bilmemeleri ve kültürüne tamamen yabancı olmaları, onların dışlanmasına hatta birçoğunun zihinsel engelli konumuna düşmesine yol açmıştır.

Üçüncü nesle ve daha sonrakilere bakıldığında, hemen hepsinin, içinde doğdukları toplumun kültürüne daha açık bir konumda oldukları görülmektedir. Bu nesillerin, içerisinde yaşadıkları topluma daha açık bir şekilde yaşamaları, olumlu sonuçların yanı sıra olumsuz birtakım sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu gençlerimiz, Türk kültüründen ve Türk milli şuurundan giderek uzaklaşmaktadır. Bu problemlerin ortaya çıkmasındaki en önemli sebep, şüphesiz ki eğitim eksikliğidir. Eğitimin, olumsuz sonuçların ve sorunların en yoğun yaşandığı alan olması, Türk makamlarının bu konuya yeterince önem vermelerini gerekli kılmaktadır. (Yaylacı, 2008: 238)

Batıya göç etmiş vatandaşlarımızın Türkçe ile bağlarını özetleyecek olursak; I. nesil, para kazanmak amacıyla göç eden, uzun süre geri dönme ümidini muhafaza eden ancak ailelerini yanlarına getirebilme haklarının tanınması ve ekonomik rahatlığın da etkileriyle göç ettikleri topraklarda yaşamaya karar veren insanlardan oluşmaktadır. Bunlar, göç ettiği ülkenin dilini bilmeyen ancak Türkçenin kendilerine yeterli olduğunu düşünen kişilerdir. II. nesli oluşturanlar, aile birleşmeleri sonucu Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş ya da o topraklarda dünyaya gelmiş olanlardır. Bunlar, eğitim ve dil problemiyle ilk defa karşılaşan gruptur. Aynı zamanda bu nesil, Türkçe problemini en yakından hisseden gruptur. Bunlar, yaşadıkları ülkenin dilini iyi bilmemelerinin sebebini, anadillerini/Türkçeyi bilmemelerine bağlamaktadırlar. 3. nesil Türk vatandaşları, yaşadıkları ülkenin kültürüne daha yakın olan grubu oluşturmaktadır. Bunların, Türkçelerini geliştirmeyi gereksiz buldukları ve anne babaları ile dahi Türkçe konuşmadıkları görülmektedir. (Pilancı, H. 2009: 150-151)

Türkiye'den yurt dışına yapılan göçlerin tarihinin, 1960'lı yıllardan sonra Avrupa'da oluşmuş iş gücü ihtiyacını gidermek için yapılan göçlerle başladığını ileri sürmek, çok da doğru doğru bir görüş değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin bir uzantısı olduğu gerçeği hatırlanacak olursa, Anadolu'dan yurt dışına yapılan göçlerin tarihinin çok daha eskilere dayandığı görülecektir. Ayrıca, göçlerin sadece batıya yönelik olarak gelişmediğini, aynı zamanda Ortadoğu coğrafyasına yönelik olarak da yaşandığını hatırlamak gerekmektedir. Bunlar, hem Türkiye Cumhuriyeti döneminde hem de daha öncesinde Anadolu'dan Ortadoğu'ya yönelik olarak gerçekleşen göçlerdir.

Bugün yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın yaklaşık iki yüz bini, Ortadoğu ülkelerinde yaşamaktadır. Türk vatandaşlığına sahip olmayan soydaşlarımızın sayısı da oldukça fazladır. Ortadoğu ülkelerine göç etmiş vatandaşlarımızın batıya göç etmiş insanlarımızdan çok farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Çünkü Ortadoğu'ya göçen vatandaşlarımız, yoğun biçimde problem yaşayacakları toplumlar içerisine girmemiştir. Ortadoğu'da hâkim bir konumda bulunan Arap halkı ile Türk halkı arasında kültürel özellikler bakımından çok büyük ayrımlar bulunmamaktadır. Her iki milletin İslam medeniyeti içerisinde yer alması, o bölgede yaşayan insanlarımızın toplumla iç içe olmalarını ve hâkim topluma ayak uydurma problemi ile karşı karşıya kalmamalarını sağlamıştır. Bunlar, kendilerini adeta yaşadıkları toplumun bir parçası olarak görmüş ve yerli halkın hayatına ayak uydurmuştur. Bu durum, Avrupa'da olduğu gibi olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte, beraberinde birtakım olumsuz sonuçları da ortaya çıkarmıştır. Bunun en önemli etkisini dil alanında görmek mümkündür.

Ortadoğu'da yaşayan vatandaşlarımızın büyük bir bölümünün anadil problemi yaşadığı ve giderek hâkim Arap kültürü içinde erimelerini engelleyen kültürel özelliklerini kayb ettikleri müşahede edilmektedir. Dillerini kaybetmeleri, onların milli bilinçlerinin de tamamen ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu durumun bariz bir örneğini, küçük bir yüz ölçümüne sahip olmasına rağmen, kendisinde pek çok özelliği bir arada barındıran Lübnan'da da görmek mümkündür.

LÜBNAN'IN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE DEMOGRAFİK YAPISI

Lübnan'da, Türk kamuoyu tarafından pek fazla bilinmeyen, Türk devleti tarafından da birçoğunun varlığından son yıllarda haberdar olunmuş, sayıları hiç azımsanmayacak miktarda Türk yaşamaktadır. Burada yaşayan Türkler hakkında kapsamlı ve sağlıklı bilgiye sahip olabilmek için Lübnan'ı genel özellikleriyle tanımak gerekmektedir.

Lübnan, Türk toplumunca, kendi içerisinde yaşadığı iç savaşları ve İsrail ile yaşadığı problemleriyle tanınan bir ülke olagelmıştır. Batısı, tamamıyla Akdeniz ile çevrilidir. Doğusunda ve kuzeyinde Suriye bulunmakta, güneyinde ise İsrail yer almaktadır. Lübnan, her ne kadar Ortadoğu'da yer alan bir Arap ülkesi olsa da, diğer Arap ülkelerinden oldukça farklı bir kültüre ve yaşayışa sahiptir. Pek çok mezhepsel grup ve etnik topluluk barındırması, ülkenin Arap coğrafyasındaki diğer ülkelerden çok farklı bir konumda yer almasına neden olmaktadır.

Lübnan 16. yüzyıldan 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalmıştır. 400 yıl devam eden bu hâkimiyet süresince Lübnan, çoğunlukla özerk bir yapıyla yönetilmiş, tüm dinler ve kültürler ülkede özgür bir şekilde yaşanmıştır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in bu bölgede ya da yakın bölgelerde doğması, Lübnan'da oldukça fazla sayıda mezhepsel grubun oluşmasına yol açmıştır. Lübnan'ın coğrafi özellikler bakımından dağlık bir yapıya sahip olması da, bölgede birçok isyanın yaşanmasına ve her grubun kendi hâkimiyetini kurması sonucuna yol açmıştır. (BAĞLIOĞLU, A. 2008: 13-14)

Lübnan, tarihi serüveni boyunca devamlı olarak savaşlara tanıklık etmiş bir ülke olagelmıştır. Lübnan'da gerçekleşen savaşların temel sebepleri, halkının çok sayıda etnik topluluktan, farklı mezhepsel gruplardan oluşması ve bu grupları bir arada tutacak herhangi bir ortak idealin bulunmamasıdır. Bir başka sebep ise, Lübnan'ın diğer devletlerin hâkimiyet mücadelesi verdiği bir ülke konumunda yer almasıdır. Hem bölgesel hem de küresel anlamda Lübnan, jeopolitik öneme sahiptir. Bu bakımdan, sık sık diğer devletlerin siyasi hâkimiyeti doğrultusunda tavrı alan bir ülke konumunda görünmektedir.

Lübnan adının kaynağı, Aramiceden gelmektedir. Aramicede Lübnan, "beyaz" manasına gelir. Lübnan dağlarında yılın birçok ayında kar görmek mümkündür. Hatta Lübnan, içerisinde kayak merkezinin de bulunduğu bir ülkedir. Lübnan'da eski bir yerleşim merkezi olan Byblos şehrinde yapılan kazı çalışmalarından çıkan tarihi eserler, bu ülkede 6500 yıl öncesine dayanan bir uygarlığın varlığını işaret etmektedir. Lübnan'a hâkim olan büyük devletler

arasında ilk sırada Fenikelilerin varlığı görülmektedir. Fenikelilerden sonra Lübnan'a hâkim olan devletler sırasıyla; Asur, Babil, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Fatımi, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı devletleridir. (Ayhan, V; Tür, Ö. 2009: 5-55)

Lübnan'da Fenike ve Osmanlı dönemine ait oldukça fazla sayıda eser bulunmaktadır. Ülkenin pek çok yerinde bu eserlere rastlamak mümkündür. Osmanlı dönemine ait eserlerin birçoğu, bakımsız ve terk edilmiş durumdadır. Trablus şehrinde İkinci Abdülhamit zamanında yapılmış olan saat kulesi ve Hicaz demiryolunun Lübnan'daki noktası olan istasyon, bugün çok kötü vaziyettedir. Trablus şehrinin en merkezi yerinde bulunan saat kulesinin en alt kısmı, taksi durağı olarak faaliyet göstermektedir. Saat kulesinin üst katlarının tamamen harap bir vaziyette bulunduğu, yıkılmayla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Demir yolu istasyonunun hâli, saat kulesinden de beter olup, adeta terk edilmiş ve metal yığınının dönüşmüş bir durumdadır

Günümüzde Lübnan'da yaşayan gruplar, genel olarak mezhepsel bakımdan birbirinden ayrılmakta ve her grubun mecliste belirli sayıda milletvekili bulunmaktadır. Farklı mezheplere mensup grupların yanı sıra, Ermeni etnik toplumunun da mecliste temsil hakkı vardır.

Lübnan'da demografik açıdan dikkat çeken grupları şu şekilde sıralamak mümkündür: Hıristiyanlar, Sünniler, Şiiler, Dürziler ve Ermeniler.

Hıristiyanlar, Lübnan'ın bağımsızlığa kavuştuğu dönemde, nüfus bakımından en büyük kısmı oluşturan gruptur. Bu sebeple, Lübnan'ın kuruluşunda hâkim güç, Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Hıristiyanlar, mezhep olarak Marunîler, Grek Ortodokslar, Grek Katolikler, Ermeni Ortodokslar, Ermeni Katolikler ve Protestanlar olarak ayrılmaktadır. Bunlar, Fransa'nın Lübnan'da hâkim olduğu dönemde ayrıcalıklar elde ederek oldukça güçlenmiştir. Lübnan Anayasası'na göre ülkenin cumhurbaşkanı, Hıristiyan ve Marunî mezhebinden olmak zorundadır.

Sünniler, Fransa'nın Lübnan topraklarına girdiği döneme kadar Lübnan'daki hâkim grubu oluşturmaktadır. Lübnan Anayasası'na göre ülkenin başbakanı Sünnî mezhebinden olmak zorundadır. Lübnan'da yaşayan Türklerin çoğu da bu grup içerisinde yer alır.

Şiiler, Lübnan'da Hizbullah hareketiyle bilinmektedir. Günümüzde Lübnan'da oldukça büyük bir nüfusa ve güce sahiptirler. Lübnan Anayasası'na göre ülkenin meclis başkanı, Şii olmak zorundadır.

Dürziler, Lübnan dağlarında yaşamaktadırlar. Lübnan'daki siyasî durumlarda genel olarak belirleyici rol oynarlar. Bunlar, Osmanlı hâkimiyeti döneminde, devletin başını en fazla ağrıtan grup olmuştur.

Ermeniler, Lübnan'a 1915 tehirciyle gelmiştir. Lübnan'da büyük bir güce sahiptirler. Mecliste Ermeni Ortodokslar için ve Ermeni Katolikler için ayrı bir temsil hakkı bulunmaktadır. Bugün,

iki bakanlığa sahiptirler. Ayrıca Lübnan, sözde Ermeni soykırımını kabul etmiş ülkeler içerisinde yer almaktadır.

LÜBNAN'DAKİ TÜRK VARLIĞI

Lübnan, bölgedeki siyasi dengeler, Türkiye'nin ilişkileri ve Ortadoğu'ya ilgisi bakımlarından çok önemli bir pozisyonda yer almaktadır. Ama ne yazık ki Lübnan hakkında Türkiye'de yapılmış çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Mevcut eserlerin genel itibarıyla Lübnan'daki dönemsel siyasî durumlarla ilgili bilgilerden oluştuğu görülmektedir. Lübnan'daki Türk varlığı konusunda yapılan çalışmaların genel olarak bu ülkede yaşayan Türk soylular üzerine yapıldığı söylenebilir. Lübnan'daki Türk vatandaşları ya da bu ülkedeki Türkçe eğitimi üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlamak ise maalesef mümkün değildir.

Lübnan'da yaşayan Türkleri 3 grup içerisinde ele almak gerekmektedir. Birinci grubu, 1940'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle Mardin'den göç etmiş, Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta yaşayan vatandaşlarımız oluşturmaktadır. İkinci grubu, Yavuz Sultan Selim ya da Memlukler dönemlerinde Lübnan'a göç ettikleri tahmin edilen, ülkenin kuzey kısmında ve Bekaa Vadisi bölgesinde yaşayan Türkmenler teşkil etmektedir. Üçüncü grubu ise, daha önce Girit adasında yaşarken, karşılaştıkları sıkıntılar sonrasında, Sultan II. Abdülhamit döneminde adadan alınarak Lübnan topraklarına yerleştirilen Türkler oluşturmaktadır

MARDİNLİ VATANDAŞLARIMIZ

1940'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Beyrut'a göç etmiş ve hâlen burada yaşayan çok sayıda vatandaşımız bulunmaktadır. Bu vatandaşlarımızın hemen hepsinin Mardinli olduğu görülmektedir. Hatta bunların büyük çoğunluğunu, Mardin'in Midyat ilçesi nüfusuna kayıtlı olanlar oluşturmaktadır. Bunlar, kendilerini Türk ya da Arap Türkü olarak tanımlamaktadır. Neredeyse tamamının Türkiye'ye karşı büyük bir bağlılık içinde olduğu gözlenmektedir. Lübnan'da Türkiye lehine çalışmalar yapmakta olan bu insanların, kendilerine ait iki derneği bulunmaktadır. 'Geleceğin Yıldızı' ve 'Yeni Gelecek' adlı bu derneklerin çatısı altında örgütlenmeye çalışmakta, birbirleriyle iletişimlerini bu kuruluşlar vasıtasıyla sürdürmektedirler. Sayıları net olarak bilinmemekle beraber, derneklerden edinilen bilgilere göre 30-35 bin civarında Mardinli, Lübnan'da yaşamını sürdürmektedir. Beyrut'ta yaşamaları nedeniyle Lübnan'da bilinen en büyük grubu oluştururlar. İlk göç sırasında gelenlerin tamamı, Türkiye Türkçesini gayet düzgün konuşmaktadır. Ancak genç nesillerde Türkçenin giderek kaybolduğu gözlenmektedir. Bunların, konuşulanları genel olarak anlayabildikleri fakat konuşma becerilerinde, özellikle telaffuz noktasında sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir. 3. kuşak ve daha sonrakilerde yer alanların bir kısmının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı bulunmamaktadır. Hatta bunlardan bazıları, ne Türkiye vatandaşlığına ne de Lübnan vatandaşlığına sahiptir. Şüphesiz bu durum, onlar için birçok alanda büyük problemler oluşturmaktadır. 3. kuşak ve daha sonrakilerin çok büyük bir kısmının Türkçe yeterliliklerinin hemen hemen hiç olmadığı görülmektedir. Bu vatandaşlarımızın Türkçelerini yitirmelerinin en büyük sebebi, Lübnan'da eğitim dilinin

Arapça, İngilizce ya da Fransızca olmasıdır. Sadece, ailelerinin yanında birkaç kelime öğrenme imkânı bulmalarının dışında, bunlar Türkçeyi hiç bilmemektedir. Okullarda, seçmeli ders olarak da Türkçeyle karşılaşmamış olmaları, onların dillerini unutmalarına sebep olmuştur.

1940'lı yıllarda gerçekleşen göçlerden itibaren Beyrut'ta yaşayan Türkler, 2009 yılına kadar Türkçe dersleri ile karşılaşma imkânı bulamamıştır. Beyrut Büyükelçiliğinin önerisiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2009 yılında Lübnan'da bir Türkçe öğretmeni görevlendirilmiştir. Beyrut'ta mukim Türklere, Mardinlilere ait bir dernek çatısı altında ücretsiz olarak Türkçe dersi vermeye başlayan bu öğretmen, 8 ay sonra Lübnan'dan ayrılarak başka bir ülkeye gitmiştir. 2010 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Lübnan'a atanan 2 öğretmenden biri, Türkiye Cumhuriyeti Beyrut Büyükelçiliği tarafından Beyrut'ta görevlendirilmiş ve Mardinlilere ait dernekte derslere devam etmiştir. Öğrenci mevcudunun çok fazla olduğu ve yeterli eğitim donanımlarının bulunmadığı ortamlarda Türkçe dersi vermeye çalışmıştır. O dönemlerde verilen derslerden yeterli verim alınamadığı, Mardinliler ve dersi veren öğretmen tarafından dile getirilmiştir.

2011 yılında, Lübnan'da Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin açılmasıyla birlikte Türkçe eğitimi daha sistemli bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Ancak Türk Kültür Merkezi'nde kurs ücretlerinin epeyce yüksek olması, Türklerin Türkçe derslerine yeterince rağbet etmemesine sebep olmuştur. Türk vatandaşlarına sağlanan yüzde ellilik indirimle rağmen, kurs ücretlerinin Türk vatandaşları tarafından oldukça yüksek bulunduğu saptanmıştır.

Kariyer açısından bakıldığında, Lübnan'a ilk gelen Mardinlilerin işçi profili sergilediği görülmektedir. Ancak daha sonraki nesillerin genellikle okumuş, meslek sahibi, işveren konumunda oldukları tespit edilmiştir. 3. kuşak Mardinlilerin çok büyük bir bölümü üniversite mezunudur. Mardinlilerden Türk vatandaşlığına sahip olanlar ile olmayanlar arasında Türkiye'ye bağlılık açısından bir fark bulunmamaktadır. Beyrut'ta yaşayan tüm Mardinlilerin Türkiye'ye karşı büyük bir sevgi besledikleri açıktır. Bunlar, kendilerini Türk milletinin mensubu olarak görmektedirler. Yaşadıkları mahallelerde Türk bayrakları yer almakta, evlerinde Türkiye'ye özlemlerini ifade eden eşyalar bulunmaktadır. Öte yandan, Beyrut'ta yaşayan Türkler, Lübnan'da yaşanan mezhepsel ve siyasî sıkıntılardan dolayı zorluklarla karşılaşabilmekte ve bu yüzden, genellikle Sünnilerin yaşadıkları bölgelerde de birbirlerine yakın alanlarda yaşamaktadırlar.

Midyat'ta evleri bulunan bazı Mardinliler, Türkiye'ye tatile gidip gelmekte ve Türkiye'deki akrabalarıyla bağlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Hatta bunlardan bir kısmı, tamamen Türkiye'ye dönmeyi istemektedir. Maalesef, Türkiye'deki akrabalarıyla ilişkilerini sürdürme çabasının genç nesilde pek görülmediği ve bunların Türkiye'ye çok fazla gitmek istemedikleri görülmektedir. Bunun temel sebebi, Türkiye'de iletişimlerini sağlayacak Türkçeyi tamamen unutmuş olmalarıdır. Dikkate çarpan bir husus da Beyrut'taki Mardinli erkeklerin kadınlara göre Türkçeyi daha iyi bilmeleridir. Bu durum, onların Türkiye'de askerlik eğitimi sırasında Türkçeyi öğrenmiş olmaları ile açıklanabilir.

Bugün genç yaştaki Mardinlilere bakıldığı zaman en az 2, 3 dil konuştukları görülmektedir. Toplumun dilinin Arapça olması, onlarda bu dilin anadili yerine geçmesi neticesini doğurmuştur. Genelde okullarda eğitim dili Arapça değildir. Eğitim dili Arapça olan okulların sayısı oldukça azdır ve aileler bu okullara çocuklarını göndermek istememektedir. Lübnan'daki okulların çoğunda eğitim dili, İngilizce ya da Fransızcadır. Lübnan'ın Fransız sömürgesi altında bulunduğu dönemlerde oldukça fazla Fransız Okulu açılmış ve eğitim dili çoğu okulda Fransızca olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden, Lübnan'daki yaşlıların çoğunun Fransızca'yı çok iyi bildikleri görülmektedir. Günümüzde ise, Fransızca eğitim veren okulların sayısı, İngilizce eğitim veren okulların bir hayli gerisine düşmüştür. Bu sebeple Lübnanlı genç bireylerin hemen hepsinin İngilizce, bir kısmının ise Fransızca bildiği görülmektedir. Lübnan eğitim sisteminde yer alan bu durum, Lübnan'da yaşayan Türk vatandaşlarını da etkilemiş, onlara da yansımıştır. Bu gelişmelerin neticesinde, Türk vatandaşlarının çoğunun Arapçanın yanı sıra İngilizce ya da Fransızca bildiği ama Türkçe bilmedikleri görülmektedir.

Lübnan'daki birçok Türk vatandaşı, "Bizler hep Türkçe öğrenme isteğiyle yaşadık. Çocuklarımızın Türkçe öğrenmelerini çok istedik ancak 2009 yılına kadar bizlere Türkçe öğretecek herhangi birine rastlamadık." demektedirler.

TÜRKMENLER

Lübnan'da bulunan Türkmenlerin bir kısmı Lübnan'ın kuzey kesiminde Trablus şehrine yakın bir bölgede, diğer kısmı da Bekaa Vadisi'nin olduğu bölgede yaşamaktadır. Her iki Türkmen grubunun birbirinden oldukça farklı özellikler taşıdığı gözlenmektedir. Bu bakımdan Lübnan'da bulunan Türkmen unsurunu iki grup içerisinde ele almak gerekmektedir.

Akkar Türkmenleri

Ülkenin kuzey kesiminde bulunan Türkmenlerdir. Buldukları bölge, "Akkar" ismiyle anılmaktadır. Akkar bölgesinde, Kuvaşra ve Aydamun adında iki Türkmen köyü bulunmaktadır. Köyler, Lübnan'ın Beyrut'tan sonra ikinci büyük şehri olan Trablus vilayetine bağlıdır ve Trablus'a yaklaşık bir saat uzaklıkta yer almaktadır. İki köy arasındaki mesafe ise arabayla 15 dakika sürmektedir.

Kuvaşra Köyü

Köy, yaklaşık olarak 3000 nüfuslu bir köydür ve tamamı Türkmendir. Bunlar, Lübnan sınırları içerisinde yaşayan Türkmenler arasında Türkçeye en hâkim Türkmen grubunu oluşturmaktadır. Türkçeleri, Türkiye Türkçesine oldukça yakındır. Yaşlıların, Türkçeyi iyi kullandıkları, gençlerin Türkçelerinin ise epeyce zayıflamış olduğu gözlenmektedir. Kuvaşra köyü Türkmenleri, son yıllara kadar hayvancılıkla uğraşmış ve dışa kapalı bir toplum özelliği göstermiştir. Bu durum, onların Türkçelerini korumalarını sağlamıştır. Bugün, köy halkı genel olarak tarımla uğraşmaktadır. Öte yandan, gençlerde ciddi bir okuma isteği olduğu gözlenmektedir. Halk, ekonomik açıdan oldukça zayıf durumdadır. Bir kısmı resmî kimliksiz ve herhangi bir vatandaşlığa sahip olmaksızın yaşamaktadır. Şüphesiz, bu durum, onların büyük problemler yaşamalarına neden olmaktadır. Köyün Suriye sınırına yakın mevkide yer

alması, bugün köyde yaşayan Türkmenlerin birtakım başka sıkıntılar yaşamasına da yol açmaktadır. Türkiye'nin köyde yapmış olduğu bir köy okulu ve sağlık ocağı bulunmaktadır. Köy halkı, kendilerini Türkmen olarak tanımlamakta ve Türkiye'ye karşı büyük bir özlem beslemektedir. Birçoğunun evinde Türk bayraklarına rastlanmaktadır. Halk, Türk kültürünü yaşatmaya çalışmaktadır.

2007 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca Lübnan'a gönderilen ilk Türkçe öğretmeni, Türk Büyükelçiliği tarafından Trablus'ta görevlendirilmiştir. Türkmen köyünün varlığından haberdar olduktan sonra, bu öğretmen, Trablus'taki öğretim görevinden arta kalan zamanlarda, haftanın birkaç günü, kendi imkânlarıyla bu köye gidip Türkçe dersleri vermiştir. Ancak köyün uzak olması ve sadece şahsi imkânlarını kullanması, bir müddet sonra kendisine ağır gelmeye başlayınca, öğretmen köye gitmemeye bırakmıştır. Yıllardır özlem duydukları Türkçe öğrenimine 2007 yılında kısa bir süreliğine kavuşan Türkmenler, 2013 yılına kadar Türkçe öğrenme imkânı bulamamış ve bu yıl, Lübnan'a Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilen 9 yeni öğretmenden bir tanesi köyde görevlendirilmiştir.

Kuvaşra köyünden birkaç kişi, Türkiye'ye eğitim görmek amacıyla gitmiştir. Köyde bulunan gençlerin büyük bir kısmı, Türkiye'de eğitim görme hayalleri kurmakta ve burs imkânı aramaktadır.

Aydamun Köyü

Aydamun köyü, Kuvaşra'ya oldukça yakın bir konumda yer almaktadır. Köy nüfusu, 5 bin civarında olup köyde yaşayanların büyük bir bölümü, Türkmenlerden oluşmaktadır. Köyün üçte ikisi Türkmen'dir. Diğer kesim, Hıristiyan Arap'tır. Halen köyün Hıristiyan bir belediye başkanı bulunmaktadır. Belediye başkanı, dönemsel olarak Türkmenlerden ve Hıristiyan Araplardan seçilmektedir. Maalesef, köyde şu anda Türkçe bilen kişi bulunmamaktadır. Arap halkıyla bir arada yaşamaları ve köy halkı arasında Arap diliyle eğitim alanların oranının yüksek olması, bunların Kuvaşra köylülerinden farklı özellikler göstermelerine ve Türkçeyi unutmış olmalarına yol açmıştır. Yaşlıların bir kısmının Türkçeyi çok az da olsa konuşmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Köyde, Türkiye'nin verdiği burslar sayesinde Türkiye'de eğitim görme imkânı elde etmiş birkaç kişi bulunmakta ve bunlar, Türkçeyi çok düzgün konuşmaktadır. Köyde yaşayan Türkmenler, Türk olduklarının bilincindedir ve Türkiye'ye karşı büyük bir özlem duymaktadır. Evlerinde Türk bayraklarına rastlanmaktadır. Ancak mezhepsel kimliğin Türk kimliğinden daha ağır bastığı dikkatten kaçmamaktadır. Aydamun halkı, Kuvaşralılara göre daha rahat bir yaşam sürmektedir. Eğitim düzeylerinin iyi olduğu gözlenmektedir. Aydamun Türkmenlerinden bir kısmı, Trablus ve Beyrut'ta yaşamaktadır. Köy halkı, Türkçe eğitim ile karşılaşma imkânını, ancak 2013 yılında bulabilmiştir. 2013 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Lübnan'a atanan öğretmenlerden bir tanesi, Büyükelçiliğimiz tarafından bu köyde görevlendirilmiştir.

BAALBEK TÜRKMENLERİ

Bunlar, Lübnan'ın Bekaa Vadisi bölgesindeki "Baalbek" adlı yerleşim biriminde yaşamaktadır. Bölgede; Şeymiyye, Duris, Addus, Nananiye, Hadidiye ve Al Kaa adlı altı Türkmen köyü

bulunmaktadır. Baalbek Türkmenleri, Akkar Türkmenlerine göre farklı özellikler göstermektedir. Yaşadıkları bölgede, genel olarak, Şii Araplar mukimdir ve burada Hizbullah'ın etkisi oldukça fazladır. Türkiye'nin Baalbek Türkmenleriyle iletişime geçmesi, birkaç yıl öncesine dayanmaktadır.

Şeymiyye Köyü

Şeymiyye köyü, Baalbek'te yer alan köyler içerisinde en büyük nüfusa sahip olan ve Türkçe yeterlikleri bakımından halkı en iyi durumda bulunan köydür. Köyün nüfusunun 1500 ile 2500 arasında olduğu tahmin edilmektedir ve tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Halk, genel olarak dışa kapalı bir hayat sürdürmektedir. Köy halkının eğitim seviyesi oldukça düşük ancak Türkçeleri oldukça iyidir. Kendi aralarında Türkçe konuşmayı tercih etmekte ve Türk olduklarının tam bilincindedirler. Türkçelerini daha da geliştirmek istemekte, çocuklarının Türkçe öğrenmeleri için Türk devletinden yardım talep etmektedirler. Köydeki Türkmenlerin şimdiye kadar Türkçe eğitimi ile karşılaşma fırsatları olmamıştır.

Duris Köyü

Duris köyü, Baalbek'te bulunan diğer Türkmen yerleşim yerlerine göre farklı özellikler göstermektedir. Köyün nüfusu 10 bin civarındadır. Türkmenlerin nüfusunun ise 1500 civarında olduğu görülmektedir. Bunlar arasında, Türkçe konuşanlar yer almakla birlikte Türkçelerinin epeyce zayıf olduğu gözlenmektedir. Araplarla birlikte yaşıyor olmaları, Türkçelerini unutmalarına sebep olmuştur. Duris'te yaşayan Türkmenler, Türk olduklarının bilincindedir. Henüz Türkçe eğitimi ile karşılaşma şansı elde edememişlerdir. Ancak Türkçe öğrenmeyi istedikleri görülmektedir.

Nananiye Köyü

Köy nüfusu, yaklaşık olarak 1000 kişi civarındadır ve tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. İçe dönük bir yaşam sürdürmektedirler. Genel olarak, halkın eğitim düzeyi düşüktür. Türkçeyi bilmektedirler. Türklük bilincine sahiptirler. Türkiye ile bağlarının olduğu gerçeğinin farkındadırlar. Ancak köyün yaşlıları, yeni neslin Türkçe konuşmakta problem yaşadığını ve bunların zaman içinde Türkçeyi unutacağını düşünmektedir.

Addus Köyü

Nananiye köyüne çok yakın bir mesafede yer almaktadır. Yaklaşık olarak, köyde 1000 kadar Türkmenin yaşadığı tahmin edilmektedir. Köyün tamamı Türklük bilincine sahip Türkmenlerden oluşmaktadır. Halkın eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Zayıf da olsa Türkçe konuşabildikleri gözlenmekte ve Türkçe eğitim almak istemektedirler.

Hadidiye Köyü

Addus köyüne oldukça yakın bir mesafede yer almaktadır. Nüfusu, 500 civarında olup tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Türkçelerinin epeyce zayıflamış olduğu gözlenmekle beraber, kendi aralarında Türkçe konuşabilmektedirler. Köy halkı, Türklük bilincine sahiptir ve Türkçe öğrenmek istemektedir.

Al Kaa Köyü

Köy, Bekaa Vadisi'nin içerisinde, Suriye-Lübnan sınırında yer almaktadır. Köyün nüfusu, yaklaşık olarak 500 kişidir ve tamamı Türkmen'dir. Köyde, çok az da olsa, Türkçe konuşulmaktadır.

GİRİT MUHACİRLERİ

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinin ardından, Girit adasında bulunan Rumlar da Osmanlıya karşı ayaklanmışlardır. Osmanlı Devleti, askerlerini adadan çekince, ada nüfusunun neredeyse yarısına yakın bir bölümünü oluşturan Türkler, silahlı Rumların büyük baskısı altına girmiştir. Adeta bir katliam ile karşı karşıya kalan Türkler, Sultan 2. Abdülhamit'in gönderdiği gemilerle Osmanlı topraklarına getirilmiştir. Bunlar, genellikle Mersin, İzmir, Trablus ve Şam vilayetlerine yerleştirilmiştir. Bugün Lübnan'da bulunan Giritli muhacirler, Sultan 2. Abdülhamit tarafından Trablus'a yerleştirilenlerdir. Sayıları net olarak bilinmemekle beraber, 10 bin civarında Giritli Türk'ün Lübnan'da yaşadığı tahmin edilmektedir. Lübnan'da bulunan bu muhacirlerin hemen hepsi, Trablus vilayetinde yaşamaktadır. Lübnan'da, Giritli muhacirleri temsilen dernekler bulunmaktadır. Ancak bu dernekler, yeterli maddî imkâna sahip olmadıkları için göze görünür bir faaliyet yapamamaktadır. Bugün, Giritli Türklerden orta yaşın üzerinde bulunanların Türkçe konuştukları gözlenmektedir. Yaşlılardan bazıları, Rumca da bilmektedir. Genç neslin Türkçeyi hiç konuşmadığı, birçoğunun da Arapçanın yanı sıra İngilizce ve Fransızca konuştuğu dikkati çekmektedir. Birkaç Girit muhaciri, 2007 yılında Trablus'ta görevlendirilen bir Türkçe öğretmeninden ders almıştır. Bunun dışında, Türkçe öğretimiyle karşılaşma imkânları olmamıştır. Girit muhacirleri, Türk olduklarını bilmekte ancak kendilerini daha çok "muhacir" olarak tanıtmaktadır. Lübnan'da yaşayan Giritli muhacir Prof. Dr. Abdüllatif Bekraki tarafından kaleme alınmış "Girit Adası ve Göçmenler Tarihi" adlı bir kitap bulunmaktadır. Giritli Muhacirlerin eğitim düzeyleri iyi durumdadır. Türkiye ile bağlarını devam ettirebilmek için çocuklarının Türkçe öğrenmeleri gerektiğini belirtmektedirler.

SONUÇ

Yunus Emre Enstitüsü Beyrut Türk Kültür Merkezi, 2011 yılında 2 öğretmenle Türkçe öğretimine başlamıştır. 2012 yılında açılışı yapılan Beyrut Türk Kültür Merkezi, birçok öğrenciye Türkçe öğretmiştir. Ancak Türkçe öğrenimi için gelenlerin büyük çoğunluğu, Lübnanlı Araplardan oluşmaktadır. Buaradaki Türkçe kursları, ücretlidir. Merkezin Türk vatandaşı olan öğrencilere uyguladığı indirim oranı yüksek olmasına rağmen, birçok öğrenci, kendisinde kursa gelebilecek maddî gücün bulunmadığı ya da fiyatların çok yüksek olduğu düşüncesindedir.

2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Lübnan'a bir öğretmen daha görevlendirilmiştir. Büyükelçilik tarafından Trablus'ta bir üniversitede görevlendirilen bu Türkçe öğretmeni, seçmeli dil dersi olarak Türkçeyi seçen öğrencilerin dersine girmektedir.

Lübnan'da Türkçe eğitimi, 2013 yılında, ülkede yaşanan sıkıntılardan dolayı sekteye uğramıştır. Trablus şehrinin Suriye sınırında olması, Suriye'deki çatışmaların bu şehre de sıçramasına neden olmuş ve Trablus'ta bulunan öğretmenler, güvenlik problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Sayda'da yaşanan sıkıntılar da Trablus şehrinde yaşananlarla benzerlik göstermektedir.

Bugüne kadar Lübnan'daki üniversitelerde Türkoloji bölümlerine yer verilmemiştir. Ancak Yunus Emre Enstitüsü'nün başlattığı girişimlerle Trablus'ta ve Beyrut'ta birer üniversitede Türkoloji bölümlerinin açılması planlanmaktadır.

Geneline bakıldığı zaman, Lübnan'da çok sayıda Türk'ün bulunması ve Lübnan vatandaşlarının Türkiye'ye olan sevgilerinin, ülkede Türkçe öğrenme ihtiyacı duyan birçok insanın ortaya çıkmasına yol açtığı gözlenmektedir.

Lübnan'da bulunan Türk vatandaşları ve Türk kökenli Lübnanlıların Türkçe öğrenmeye çok istekli oldukları ancak bu ortam ve imkândan uzun yıllar mahrum kaldıkları dikkate çarpmaktadır. Türk nüfusunun bulunduğu bölgelerin birçoğunda Türkçenin kaybolduğu, bazı yerlerde de Türkçenin yok olma tehlikesine maruz bulunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ADALI, Oya (1983). Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi Üstüne. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi. 379, 31-35.
- AYHAN, Veysel; TÜR, Özlem (2009) "Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler." Dora Yayıncılık: Bursa.
- BAĞLIOĞLU, Ahmet(2008). Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhepsel Etkiler. İlahiyat Fakültesi Dergisi 13:1 (2008), SS.13-36
- BÜYÜKİKİZ, K. Kaan; HASIRCI Sevil (2013) Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Konuşma Becerisine Yönelik Görüşleri. Gaziantep University Journal of Social Sciences. 12 (4), 898-901
- PİLANCI, H. (2009). Avrupa Ülkelerindeki Türklerin Türkçeyi Kullanma Ortamları, Sürdürebilme İmkânları ve Koruma Bilinçleri. Bilig, (49), 127-160.
- SEZER, B. (1988). "Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları" Sümer Kitabevi yayınları İstanbul
- TEMİZYÜREK, Fahri (2008) Cultural Aspects in Teaching Foreign Language, Journal of Modern Turkish Studies. (8)3, 91-93
- TÜRKÇE SÖZLÜK, (2005) 10. Baskı, TDK Yay. Ankara.